

Lodovico Guicciardini, *Beschrijving van de hele Nederlanden, ook genoemd Nederduitsland*, Nederlandstalige uitgave uit 1612

P 335 – 338

Beschrijving van Atrecht (Arras)

De stad Atrecht (zoals we gezegd hebben), in het Latijn Atrebatum geheten, ligt op ongeveer een boogscheut van de rivier de Scarpe, zes mijl van Douai, acht mijl van Doullens, vijf van Kamerijk¹ en een kleine veertien mijl van Amiens.

Dit is een zeer grote stad, maar ze wordt in twee gedeeld door een bijzondere muur: het ene deel wordt *la Cité* of de burcht genoemd, en behoort toe aan de bisschop; het andere deel is *la Ville* of de stad en behoort toe aan de landsheer. De burcht is zeer klein, maar mooi, met sterke bolwerken en schansen. Hier staat de prachtige Onze-Lieve-Vrouwekathedraal met een zeer mooie bibliotheek van talrijke handgeschreven boeken, meestal religieuze.

Sint-Remigius van Reims stelde Sint-Vaast aan als eerste bisschop van deze kerk in 531. Later is dit bisdom samengevoegd tot één bisdom samen met Kamerijk. Hierdoor had de stad lange tijd geen bisschop. Maar Kamerijk had gunsten, hulp en bijstand verleend aan keizer Hendrik IV, opstandig tegen de Roomse Kerk. Om Kamerijk te straffen voor deze misdaad stelde paus Urbanus II de stad Atrecht opnieuw in als bisdom in 1095, met als bisschop Lambert², die tevoren aartsdiaken was in Thérouanne. De huidige bisschop is Antoine Perrenot, nu kardinaal van Granvelle. Deze is een zeer vermaarde man die het vertrouwen van Keizer Karel V genoot, en momenteel dat van de katholieke Koning Filips. Ook vroeger in de Nederlanden werd hij vertrouwd wegens zijn bekwaamheid, wijsheid en geleerdheid. Maar op het ogenblik dat ik dit schrijf, heeft hij dit bisdom doorgegeven aan de welgeleerde en eerbiedwaardige heer François Richardot, die het bisdom zeer bekwaam en naar behoren bestuurt.

De bisschop van Atrecht is geestelijk en wereldlijk heer. Hij stelt wetten en wethouders, rechten en rechters aan in de burcht. Hij erkent de graaf altijd als zijn

¹ Cambrai.

² Lambert de Guînes.

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Atrecht, p. 335-338

overste, want hij wordt door de graaf aangeduid en door de paus bevestigd in zijn bisdom. Het bisdom Atrecht heeft een jaarlijks inkomen van vier-, vijf- of zesduizend kronen, naargelang de opbrengst van de graanoogst. In de Onze-Lieve-Vrouwekerk wordt met grote devotie een groot reliekschrijn bewaard, versierd met veel kostbare stenen. Het bevat manna dat er uitziet als wol, en dat in dit gewest als regen uit de Hemel viel ten tijde van Sint-Hiëronymus, zoals hij zelf getuigt in zijn brieven. Dit manna of hemels brood wordt soms tentoongesteld in tijden van grote droogte om het te doen regenen. In een mooie kapel op de kleine markt van Atrecht wordt met grote ceremonie een kaars bewaard waarvan ze zeggen dat ze vroeger uit de hemel is neergedaald tot welvaart en zaligheid van de stad.

Komen we nu tot de stad. Die is zonder twijfel zo groot en zo sterk uitgerust met muren, vesten, bolwerken, en zo brede en diepe grachten zonder water, dat de stad onoverwinnelijk is. De straten zijn mooi, de markt zeer breed en groot, meer dan alle andere. De abdij van Sint-Vaast is de rijkste, zou ik denken, van heel Nederland, want de abt heeft gewoonlijk een jaarlijks inkomen van meer dan 20.000 dukaten. Toen ik dit boek schreef, was de abt van deze abdij Roger de Montmorency, de broer van de graaf van Horne. Hij is een zeer doorluchtige en eerbiedwaardige prelaat. Nog andere kerken, godshuizen en mooie heilige plaatsen zijn hier een bezoek waard.

De huizen zijn zeer goed gebouwd met zeer brede, goed geplaveide en voorziene kelders. Die zijn in het bijzonder zo gemaakt om te gebruiken in tijden van oorlog. In tijden van nood (zoals vroeger gebeurd is) kan het huisgezin met de huisraad schuilen in de kelder tegen het gruwelijk grof geschut van de vijand, en er tijdens lange belegeringen verblijven.

In deze stad werd Comius Atrebatensis geboren, een zeer machtig en dapper heer, vernoemd in Caesars *Commentaren*. Ook Franciscus Balduinus, doctor in de rechten, werd hier geboren. Hij was een hooggeleerd man, zoals blijkt uit zijn werken over recht en andere wetenschappen. Een aantal grote huidige beroemdheden zijn in deze stad geboren. Christoffel d'Assonleville bijvoorbeeld, de zeer bekwame en geleerde raadsheer van de Geheime Raad van de Koning, die daarna een van de eerste en voornaamste leden van de Raad van State is geworden; en ook Nicolas Leborgne, een uitstekende geleerde en een groot spreker, dichter en geschiedschrijver.

En Carolus Clusius, zeer beroemd en zeer geleerd in Latijn en Grieks, heeft een grote kennis van eenvoudige medicijnen. Boven al zijn geleerdheid en zijn grote intelligentie heeft hij gereisd om meer te weten te komen over kruiden. Hij reisde en reist nog steeds naar alle landen om te zien, te smaken, te onderzoeken, te proeven, te kennen en te weten in welke lucht en grond de kruiden groeien, en de eigen natuurlijke omgeving. Dan kan hij die degelijk, juist en ruimer beschrijven, zoals hij aantoonde met de mooie werken die hij al in druk heeft uitgegeven.

In deze stad zetelt de provinciale raad, genoemd de Kamer van de Raad van Artois, vanwaar men in beroep kan gaan bij het parlement van Mechelen. De stad Atrecht heeft veel inwoners. Hier zijn veel voortreffelijke kooplieden en ambachtslieden van verschillende ambachten. Er is onder andere een ambacht dat de Atrechtse wol maakt, die zeer bekend en gezocht is overal in Europa.

Deze stad was in de tijd van Caesar (zoals we hiervoor al hebben gezegd) de hoofdstad van een grote provincie, ja ook in de tijd van Karel de Kale, koning van Frankrijk, en lange tijd daarna de hoofdstad van Vlaanderen. Maar toen Artois een graafschap op zichzelf werd en van Vlaanderen gescheiden (zoals we hierboven al verteld hebben), is deze stad de hoofdstad van Artois gebleven, zoals ze dat nu nog altijd is. Onder haar bevoegdheid vallen verschillende lenen en heerlijkheden.

BIJVOEGSEL

[Nadat de oorlog tussen het huis van Bourgondië en Frankrijk tot een einde kwam door een vredesverdrag op 29 september 1435, werd Atrecht voor korte tijd welvarend. Maar toen hertog Karel³ van Bourgondië verslagen was bij Nancy, hoopte koning Lodewijk zeker de macht van het huis van Bourgondië ook te verpletteren. Dat huis had 32 jaar lang oorlog gevoerd tegen zijn vader Karel VII, zonder enig bestand met de hulp van de Engelsen, en deed dat nu al lange tijd tegen hemzelf. Dit kon niet blijven duren. Lodewijk sloot een lang bestand met de Engelsen zodat daar geen steun van te verwachten was. Toen verdeelde hij onder zijn favorieten veel heerlijkheden die hij eigenlijk niet mocht weggeven. Hij kreeg gemakkelijk de stad Abbeville en ook Doullens onder zijn macht, van waar de admiraal van Frankrijk en de

³ Karel de Stoute.

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Atrecht, p. 335-338

heer van Argenton de stad Atrecht opeisten, de hoofdstad van Artois. Dit graafschap had altijd tot het oude en persoonlijke patrimonium van de graven van Vlaanderen behoord, dat altijd bij overlijden geërfd werd, zowel door dochters als door zonen.

De heren van Ravenstein en van Cordes die in Atrecht waren, gingen onderhandelen in de abdij van Sint-Elooi. De voormelde heren openden de gesprekken. De Fransen probeerden de stad voor de koning te verkrijgen en daar ontvangen te worden in zijn naam. Ze beweerden dat de koning volhield dat de stad hem toekwam, bij recht van confiscatie, samen met het hele land van Artois.

De Bourgondiërs antwoordden dat het graafschap Artois toebehoorde aan prinses vrouw Maria⁴, dochter van hertog Karel⁵, door erfenis van haar grootmoeder, vrouw Margaretha van Vlaanderen, vroeger gravin van Vlaanderen, Artois, Bourgondië, Nevers en Rethel. Deze laatste was getrouwd met hertog Filips van Bourgondië de Stoute, zoon van Jan, koning van Frankrijk en broer van koning Karel V. Ze verzochten de koning om het bestand te onderhouden, dat nog bestond tussen hem en de overleden prins.

De koning had een goede verstandhouding met de heer van Cordes, gouverneur van Atrecht. Op zijn aanraden verzocht hij de gezanten van de prinses van Bourgondië om de burcht aan hem over te geven.

Hij haalde aan dat het zo beter zou zijn, en dat ze op die manier hun gehoorzaamheid aan de koning bewezen en gemakkelijker tot vrede zouden komen. Uiteindelijk stemden de gezanten in, voornamelijk de kanselier en de heer van Humbercourt. Ze zonden toestemmingsbrieven aan de heer van Cordes om de burcht aan de koning over te geven en ontsloegen hem van de landseed. Hiermee kon de heer van Cordes snel instemmen. Hij verliet de stad en liet het garnizoen uit de stad vertrekken.

Omdat hij door deze toestemming ontslagen was uit de dienst van zijn vorstin⁶, legde hij de eed af aan de koning. Hij werd een dienaar van koning Lodewijk en bleef gouverneur van Picardië. Hij hielp de koning behulpzaam bij de belegering van de stad Hesdin, die hem overgeleverd werd, en veroverde ook Boulogne.

⁴ Maria van Bourgondië.

⁵ Karel de Stoute.

⁶ Maria van Bourgondië.

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Atrecht, p. 335-338

Ondertussen ontdekten de bewoners van Atrecht dat ze bedrogen waren. Ze werden van alle kanten met ruitery en voetvolk bezet. Ze vroegen om hulp aan Rijsel en Douai. In Douai waren er maar weinig paarden. De heer van Vergy en anderen beslisten om Atrecht hulp te bieden. Ze verzamelden ongeveer driehonderd paarden en tussen de vijf- en zeshonderd voetknechten. Maar zodra ze oprukten, trokken de Fransen hen tegemoet en vielen hen aan en versloegen hen. Het grootste deel sneuvelde. De anderen werden gevangengenomen en bijzonder wreed behandeld. Een klein aantal kon ontkomen en vluchtte Atrecht binnen. De stad werd door de troepen van de Koning beschoten en bestormd. Maar toen de burgers zagen dat ze geen troepen hadden, dat de muren gesloopt werden door het grof geschut en dat de grachten gevuld werden, beslisten ze om afspraken te maken over de overgave van de stad. Na de overgave werden deze afspraken echter niet gehouden. De Heer van Lude liet verscheidene goede burgers en andere hogere personen ter dood brengen om hun goederen te bemachtigen. Bovendien moest de stad 60.000 kronen betalen aan de koning.

Gedurende dit beleg werd de prinses van Bourgondië⁷ in Gent vastgehouden tot haar groot nadeel, en tot voordeel van de koning. De burgers van Gent arresteerden 26 van hun oude wethouders en brachten de meesten ter dood, net zoals nog andere oude vrienden van de hertog. Ze dwongen de prinses ook om de oude, verbeurde privileges opnieuw toe te staan.

P 337

De Gentenaars stuurden een afgevaardigde van de prinses naar de koning, samen met de gezanten van de drie staten van de gebieden die om vrede verzochten. Maar de koning weigerde. Hij zei dat ze slecht geïnformeerd waren, en liet hen brieven van de prinses zien waarin stond dat ze in alles het goede oordeel wilde volgen van de vier personen die ze vertrouwde.

De Gentenaars waren hierover zeer verbolgen. Ze lieten kanselier Hugonet en de heer van Humbercourt onthoofden, ondanks de smeebeden van de prinses om het niet te doen. Haar moeder⁸ en de heer van Ravenstein moesten onmiddellijk vertrekken, en Gent nam met geweld het bewind van de prinses zelf over. Ze vervingen haar

⁷ Maria van Bourgondië.

⁸ Stiefmoeder.

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Atrecht, p. 335-338

magistraten, bevrijdden de hertog van Gelre uit de gevangenis en stelden hem aan tot veldheer. Hij werd naar Doornik gezonden, waar hij onmiddellijk verslagen werd met een groot aantal Vlamingen. Ondertussen zette de koning de oorlog in Bourgondië verder. De aanhangers van de prinses waren zich bewust van haar moeilijke positie en ondersteunden een huwelijk tussen haar en Maximiliaan om een leider en een beschermer te hebben. Na de bruiloft vormde de aartshertog een groot leger om de Fransen, die al veel plaatsen in Henegouwen ingenomen hadden, uit zijn landen te verjagen.

Veel inwoners hadden het gebied al verlaten omdat ze begrepen dat er oorlog van zou komen. Prins Maximiliaan trok er zelf naartoe en bracht op korte tijd het hele land opnieuw onder zijn bewind en gehoorzaamheid. Er waren maar een paar kleine schermutselingen en veldslagen tegen de Fransen waarbij hij meestal de overwinning behaalde. De graaf van Romont, gouverneur en kapitein van Artois, nam Kamerijk in en ook Bouchain, een kleine stad drie mijl verderop. Maximiliaan, klaar voor defensie met de hulp van de Vlamingen, belegerde Théroouanne. De heer van Cordes moest de stad bevrijden uit naam van de koning en kwam er met een groot leger naartoe. Maar aartshertog Maximiliaan wist hier al van en trok hem tegemoet, waarbij hij een deel van zijn leger voor de stad liet. Als maarschalk van het leger had de graaf van Romont een slagorde met pieken bevolen. De graaf van Nassau leidde de achterhoede. De Fransen daalden af van de berg van Guinegatte en sloegen zeer fel in op de voorhoede. De graven van Romont en van Nassau hielden met de Vlamingen met hun pieken stand tegen de Franse boogschutters, wel 12.000 man sterk. Het garnizoen van Théroouanne viel de achterhoede en het legerkamp aan, roofden juwelen, sloegen de aanwezigen dood en achtervolgden de vluchtende mensen tot aan de poorten van Aire. Toen verlieten Franse boogschutters de opstelling. Ze hadden het op roven gemunt en bestormden het legerkamp om het te plunderen. Toen de hertog dit zag, sloeg hij met zijn kapiteins, edelen en Vlamingen zo genadeloos in op de boogschutters, dat er meer dan vijfduizend sneuvelden. Zo behaalde de hertog de overwinning en sloeg het leger van de koning op de vlucht. In de onverdedigde steden van Théroouanne en Atrecht bestond grote vrees. Als de hertog verder was getrokken, had hij deze steden kunnen innemen.

Maar toen koning Lodewijk het groot geluk en de overwinning zag van de hertog van Bourgondië, stuurde hij zijn gezanten met mooie giften en geschenken naar hertog Maximiliaan. Hij verzocht om vrede te sluiten op voorwaarde dat zijn zoon Karel, L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612 Beschrijving van Atrecht, p. 335-338

dauphin van Frankrijk, zou mogen trouwen met de dochter van de hertog⁹ en bij het huwelijk de graafschappen Bourgondië, Auxerre, Mâcon en Charolais zou krijgen. Artois zou teruggegeven worden met uitzondering van de burcht van Atrecht in de huidige toestand. Want de koning had de stadsmuren en de wallen tegen de Burcht aan laten afbreken, zodat de burcht afgesloten was van de stad. Ze werd bestuurd door de bisschop in naam van de koning. Er werd verder geen melding gemaakt van Bourgondië of Boulogne, noch van de steden langs de Somme, noch van de kasselrijen Péronne, Roye en Montdidier. De hertog en de Franse koning sloten vrede en het huwelijk van de Dauphin met Margaretha, de dochter van de hertog, werd voltrokken. De jonge prinses werd naar Frankrijk gebracht om zich in Amboise bij de zoon van de koning te voegen. Deze regeling stond Maximiliaan niet aan, en koning Edward van Engeland evenmin. Die laatste stierf van hartzeer. Kort daarna overleed ook koning Lodewijk van Frankrijk.

Niet veel later waren er opnieuw aanleidingen voor oorlog tussen Frankrijk en deze landen. De Bourgondiërs konden Atrecht nog moeilijk binnenraken. Dit werd op de volgende manier opgelost.

Er was toen in de stad een gewone waker die de wacht hield bij de stadspoort, die dicht bij de grote markt was en er recht naartoe leidde. Enkele burgers hadden een middel gevonden om de sleutel van deze poort na te maken. De Roomse koning Maximiliaan rukte heimelijk op na middernacht en werd onderweg nergens opgemerkt. Hij kwam op het gezang van deze waker bij de poort aan en werd binnengelaten door diegenen die de vervalste sleutels hadden. Voordat de burgers het goed en wel beseften, stonden de Bourgondiërs midden op de grote en de kleine markt. Tijdens deze aanslag viel er maar één dode: een bakkersknecht. Die was, zoals gewoonlijk, uitgegaan om de dienstmeiden te wekken om te bakken. Hij zag de ruitery en begon alarm te slaan, wat hem het leven kostte. De stad en kort daarna ook de burcht werden onder de bevoegdheid van de Roomse koning gebracht, en er werd orde op zaken gesteld. Een Hoogduits garnizoen bleef achter. Daarna vertrok Maximiliaan. Sinds die tijd is de stad welvarend geweest en onder het bewind van de Bourgondiërs gebleven, hoewel ze sinds deze laatste voorbije problemen niet helemaal vrij van oproer is geweest.

⁹ Margaretha van Oostenrijk.

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Atrecht, p. 335-338

Nadat de Pacificatie te Gent gesloten was, werden de burggraaf van Gent en de heer van Capres als afgevaardigden gezonden om de Pacificatie te erkennen. De gouverneur van Artois en de gouverneur van Atrecht konden hun toestemming niet geven, want ze wilden zowel de Staten als de Gemeente trouw blijven.

P 338

Ze verlieten hun functie en vertrokken 's nachts, waarop hun woningen geplunderd werden. De ene afgevaardigde werd aangesteld tot gouverneur van het gebied, de andere tot gouverneur van de stad. De Pacificatie van Gent werd daar openbaar gepubliceerd.

Nu scheen de stad de vrijheid verkregen te hebben die ze zo lang had gewenst. Men stelde alles in orde om ze te behouden en te beschermen. De stad Atrecht werd verdeeld in een aantal kwartieren onder nieuw opgerichte vaandels, telkens met een kapitein en ander officiers als bevelvoerders. De burgerij werd ook volop ingelijfd om de gemeente te bewapenen.

Zo was het bestuur toen de nieuwe factie van de Malcontenten met geweld opkwam. Want de Waalse provincies toonden zich vijandig ten opzichte van hen. De andere provincies wilden zich verzekeren van de stad Atrecht en kregen daarbij de hulp van kapitein Ambrosius le Duc en anderen. Ze namen de magistraat gevangen omdat ze met de heer van Capres en de vijand heimelijk contacten hadden. Maar de aanhang was niet sterk genoeg en de gemeente werd onder druk gezet door de reeds vermelde heer van Capres en de Raad van Artois. Ze lieten de magistraat vrij gelaten op belofte en onder eed dat alles vergeven en vergeten zou blijven.

Maar daarbij bleef het niet. Zodra deze gevangenen vrij waren, werden er zo veel van de tegenpartij gevangen genomen, dat er niet één enkele ontsnapte. Ze werden allemaal ter dood gebracht; onder andere de raadsheer en commissaris Gosson, een man van groot aanzien in de stad en ongeveer 70 jaar oud, ervaren en geleerd. Hij kreeg een kort proces en op een zondagnacht werd hij onthoofd. Op 26 maart 1596 trok de koning van Frankrijk met een groot aantal van zijn troepen naar Atrecht om de stad te verrassen en te overvallen. 's Nacht brak hij een poort open met een mortier vol buskruit. Maar toen dit instrument aan de tweede poort niet wilde werken, omdat de kruitmeester gesneuveld was, konden ze daar niet binnen komen. Aan de

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Atrecht, p. 335-338

andere zijde dachten ze de stad met ladders te beklommen, maar die waren te kort. Er was nu groot alarm in de stad en de burgerij bewapende zich. Met de hulp van enkele Spanjaarden konden ze de vijanden afweren. De koning, die wel vijftig mannen verloren had en veel gekwetsten telde, moest opgeven.]